

Slovar japonskega jezika za slovenske študente japonščine

Kristina Hmeljak Sangawa

Oddelek za azijske in afriške študije, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
AŠkerčeva 2, 1000 Ljubljana
kristina.hmeljak@guest.arnes.si

Povzetek

Prispevek predstavlja osnutek nadbeseidilnega slovarja japonskega jezika za slovenske študente japonščine. Slovar je zasnovan kot dolgoročni projekt postopnega nadgrajevanja sprva preprostega dvojezičnega slovarja, s sprotim upoštevanjem uporabniških želja ob vsaki dopolnitvi. Uporabniki slovarja so študenti japonologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, ki obenem tudi sodelujejo pri vseh fazah nastajanja in dograjevanja..

Abstract

This paper presents the draft of a hypertext dictionary of Japanese lexical units and characters for Slovene students of Japanese. The dictionary is planned as a long-term project in which a simple dictionary is going to be gradually enlarged and enhanced, taking into account users' needs at each upgrading. The dictionary users, students of Japanese at the Faculty of Arts of Ljubljana University, also actively participate at each stage of dictionary compilation.

1. Uvod

Z nastankom katedre za japonologijo na novoustanovljenem Oddelku za azijske in afriške študije pred šestimi leti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani se je pojavila potreba po jezikovnih učnih pripomočkih za slovenske študente japonščine, ki jih je trenutno okoli 500. Kaže se potreba tako po učbenikih za japonski jezik kot dvojezičnem japonsko-slovenskem in slovensko-japonskem slovarju (zdaj študenti uporabljajo večinoma japonsko-angleške oz. angleško-japonske slovarje, šele v zadnjih letnikih tudi enojezične japonske) in slovarju pismenk, s katerimi se japonski jezik zapisuje (do diplome bi se jih morali študenti naučiti približno 2000).

Glede na zelo majhno število možnih uporabnikov (najverjetneje ne veliko več od skupnega števila študentov na naši katedri) je japonsko-slovenski slovar žal izrazito nedobičkonosen projekt in ne moremo pričakovati, da bi se s takim slovarjem ukvarjala založniška hiša. Zato smo se na katedri za japonologijo odločili, da ga bomo postopoma ustvarili sami in v projekt aktivno vključili tudi končne uporabnike - študente japonologije.

Sestavljanje slovarja, ki bi tako po makrostrukturi kot po mikrostrukturi, torej tako po številu gesel kot po njihovi notranji sestavi in vrstah vsebovanih informacij nudil vse, kar potrebujejo študenti tako pri pasivni kot tudi pri aktivni rabi tujega jezika, bo trajalo dolgo vrsto let. Vendar tudi še razmeroma grobo gradivo, ki že nastaja, lahko v pomanjkanju boljšega koristi študentom pri njihovem študiju, obenem pa je tako vmesno posredovanje gradiva pred dokončanjem slovarja koristno tudi za sestavjalce slovarja, saj lahko tako pri vsaki različici, ki jo študentom ponudimo, z anketami, opazovanjem in neformalnimi poizvedovanji ugotovimo, kaj je za uporabnike koristno in kaj bi morali pri slovarju popraviti.

Tak pristop opisujeta tudi De Schryver in Prinsloo (2000), ki ob ravno tako nekomercialnih projektih dvojezičnih slovarjev za dva manjša afriška jezika predstavljata slovaropisni model, pri katerem uredniki slovarja med dolgoročnim sestavljanjem večjega slovarja postopoma ponujajo uporabnikom delne slovarje, od uporabnikov potem pridobivajo povratne informacije o

uporabnosti teh slovarjev in na podlagi tako pridobljenih informacij sproti izpopolnjujejo obliko in vsebino osrednjega slovarskega projekta.

Omejeno število uporabnikov, ki je z založniškega vidika lahko pomanjkljivo, lahko potem s takega uredniškega pristopa razumemo tudi kot prednost, saj nam možnost sprotne stika z malodane vsemi uporabniki omogoča sproti vpogled v uporabnost slovarja ter v smotrnost vsebinskih oz. oblikovnih izbir in nam tako tudi nakazuje možne izboljšave že med nastajanjem slovarja.

2. Slovarski model

Različni uporabniki v različnih situacijah potrebujejo od slovarja različne informacije, zato moramo pri načrtovanju slovarja najprej ugotoviti, kdo so ciljni uporabniki in v kakšnih situacijah bodo slovar uporabljali.

Slovar, ki ga načrtujemo na našem oddelku, je namenjen slovenskim študentom japonščine, služil pa naj bi jim pri vseh situacijah slovarske rabe med dodiplomskim študijem, od branja in poslušanja japonščine (torej pasivne rabe) do ustnega in pisnega izražanja v japonščini (tj. pri aktivni rabi). Pri pasivni rabi slovarja je dovolj manj informacij o skladišnih, slogovnih idr. značilnosti besed, saj so te delno razvidne iz sobesedila, v katerem se beseda nahaja, pri aktivni rabi pa študenti potrebujejo veliko več informacij o rabi posameznih jezikovnih enot.

Slovar naj bi pokrival le osrednji del besedišča, s katerim se študent seznanja na osnovni in srednji stopnji učenja. S strokovno terminologijo, neknjižnimi žargoni in drugimi bolj obrobni deli besedišča se namreč študenti srečajo šele na višji stopnji učenja, ko lahko že uporabijo japonske enojezične slovarje in ne potrebujejo več toliko pomoči v domačem jeziku.

Zaradi sistema pisave, s katerim se japonščina zapisuje, in zaradi specifičnosti japonskega jezika v primerjavi s slovenskim potrebujemo slovenski govornici pri usvajanju japonščine bolj razvejano množico slovarskih informacij kot pri usvajanju drugega evropskega jezika. Slovar japonščine za slovenske študente mora odgovarjati takim zahtevam tako na makrostrukturni ravni, s primerno ureditvijo gesel oz.

načinom iskanja, kot na mikrostrukturni ravni, tj. s primerno notranjo sestavo gesel.

V razdelkih, ki sledijo, so opisani načini dostopanja do slovarskih informacij, ki so predvideni v sedanjem modelu, ter načrtovani vsebinski ustroj in obseg slovarja.

2.1. Način iskanja - makrostruktura

Prva ovira pri slovarski rabi za študente japonščine je pisava, saj se pri zapisovanju japonskega jezika istočasno uporabljajo trije nabori znakov: dva fonetska, ki se jih razmeroma zlahka naučimo v par tednih, in nekaj tisoč kitajskih pismenk; za osnovnih 2000 potrebuje študent kar nekaj let učenja. Dokler se teh ne nauči prebrati oz. se ne nauči, katerim glasovnim enotam odgovarjajo, tudi ne more iskati neznanih pisnih enot v slovarju, v katerem so gesla razporejena po abecednem redu glasovne podobe teh gesel. Zato študent med branjem japonskega teksta (ali celo med listanjem po japonskih slovarjih) potrebuje slovar kitajskih pismenk, v katerem so pismenke razporejene po obliki in po številu potez, iz katerih je vsaka sestavljena (pri tem so običajno razporejene na osnovi tradicionalnih 214 pomenskih ključev, to je manjših grafičnih enot, ki jih vsaka pismenka vsebuje), nato pa potrebuje še eno- ali dvojezični slovar besed oz. besediščnih enot, ki so razporejene po vrstnem redu njihovega fonetskega zapisa (to je pri japonščini lahko vrstni red latinične abecede ali vrstni red japonskega domačega nabora fonetskih znakov). V slovarju pismenk torej najprej ugotovi, katero besedo pismenka (oz. skupina pismenk) zapisuje, šele nato lahko besedo poišče v slovarju besed.

Skoraj vsaka pismenka se lahko uporablja bodisi samostojno za zapis besedne enote (navadno japonske domače besede) bodisi skupaj z eno ali več pismenk za zapis sestavljene besedne enote, ki se zapisuje z več pismenkami (to so običajno izposojenke iz kitajščine).

V prvem primeru bi lahko pri sestavljanju slovarja k pismenkam, ki so razporejene po obliki, dodali tudi informacije o besedi, ki jo pismenka zapisuje (npr. njen prevod v slovenščino, besedno vrsto, skladijske značilnosti, primer rabe ipd.), na koncu dodali še kazalo po izgovorjavi (za primere, ko uporabnik pozna samo slušno obliko besede) in bi se tako izognili potrebi po dveh slovarjih. Toda v primeru besed, ki se zapisujejo z več pismenkami, bi se iste informacije podvajale pri vseh pismenkah, ki jih zapis besede vsebuje, kar bi po nepotrebnem povečalo obseg slovarja. Slovarji v knjižni obliki so se zato doslej vedno delili na dva tipa: slovarji pisnih oblik (pismenk) in slovarji slušnih oblik (besed).

Iskanje po dveh slovarjih je seveda zelo zamudno, elektronski slovar, v katerem sta povezani baza podatkov pismenk in baza podatkov besediščnih enot, pa lahko iskanje zelo pospeši. Tudi zaradi tega smo se odločili, da bomo končni slovar ponudili v elektronski obliki, pri kateri bosta povezani dve bazi podatkov – baza pismenk in baza besed, do katerih uporabnik lahko dostopa bodisi preko iskanja pismenk (po možnih izgovorjavah, po slovenskem prevodu glavne besede, ki jo zapisujejo, ter po njihovi obliki - tj. po številu potez in po pomenskem ključu) bodisi preko iskanja besed.

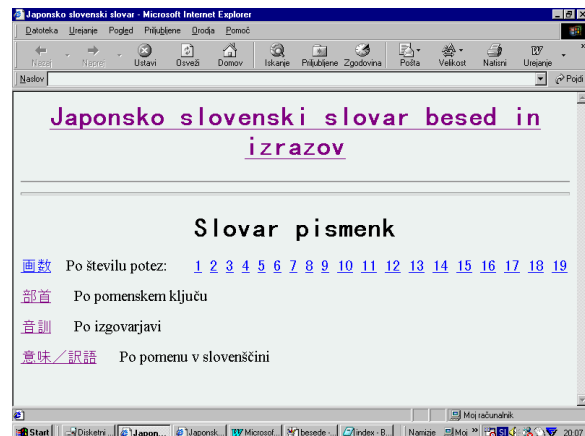
Pri iskanju neznanih pismenk glede na njihovo obliko lahko računalnik nudi še dodatno četrto možnost v primerjavi z običajnimi knjižnimi izdajami. Pri vnašanju besedila v računalnik, ki podpira japonščino, si namreč

pomagamo z vmesnikom za vnašanje. Običajni postopek vnašanja je tak, da uporabnik z latinično ali japonsko fonetsko tipkovnico vtiska fonetski zapis besede ali fraze, ki jo želi vnesti, vmesnik mu na ekranu ponudi eno ali več možnih znakov oz. pismenk, ki lahko taki glasovni podobi odgovarjajo, uporabnik pa izbere eno od teh. Pri novejših vmesnikih pa obstaja tudi možnost vrisovanja pismenk s pomočjo miške v okence, ki razpoznavo rokopis. Tako vnašanje je seveda zelo zamudno pri pisanju daljših besedil, toda za vnašanje in iskanje posameznih pismenk, ki jih uporabnik slovarja ne zna prebrati v tiskanem besedilu, je lahko zelo priročno.

Pri besedilih v elektronski obliki pa obstaja še četrta možnost za iskanje pismenk, ki jih uporabnik ne zna prebrati v besedilu. Ta možnost je za uporabnika najpreprostejša: neznano pismenko (ali sklop pismenk) preprosto kopira iz besedila in prilepi v slovarsko okence. Pri tem mora slovarsko orodje ugotoviti, za katero od kod za japonski jezik gre (najbolj razširjene so Shift-JIS, EUC in Unicode).

Gornjih dveh načinov iskanja trenutno še ne načrtujemo za slovar, ki ga pripravljamo na našem oddelku, sta pa možna v orodju za podporo branja 'Reading Tutor', ki ga opisuje razdelek 3.1 in za katerega pripravljamo japonsko-slovenski modul.

Končni obseg slovarja naj bi bil 2000 osnovnih pismenk za bazo podatkov o pismenkah (to so pismenke, ki jih je predpisalo japonsko kulturno ministrstvo za rabo v javnih občilih) in 10.000 gesel za bazo podatkov besed - to je besedišče, ki se zahteva pri osrednjem izpitu japonskega jezika za sprejem na japonske univerze (Japan Foundation 2001) in večinoma sovpadajo z 10.000 besedami, ki po raziskavi Japonskega državnega inštituta za japonščino (NLRI 1984) pokriva 90% besedišča japonskih osrednjih časopisov.

Slika 1. Kazala japonsko-slovenskega slovarja

2.2. Geselske informacije - mikrostruktura

Druga značilnost japonščine, ki povzroča težave slovenskim študentom pri usvajanju besedišča, so sopenenke, ki se razlikujejo glede na situacijo rabe: veliki pojmov se ubesedi drugače v ustnem in v pisnem govoru, v nevtralnem ali poniznem oz. spoštljivem govoru, v moškem in v ženskem govoru, za isti pojem obstaja velikokrat domača japonska beseda, kitajska tučka

in tujka iz angleščine ali drugega jezika, ipd. Vsaka od teh besed je drugače obarvana in se uporablja samo v določenih sobesedilih. Še posebno pri aktivni rabi japonsčine študenti potrebujejo informacijo o tem, ali je japonska beseda, ki bi jo radi uporabili, tudi primerna za kontekst, v katerem jo nameravajo uporabiti. Zato naj bi slovarsko geslo vsebovalo poleg definicije pomena in slovenskega prevoda tudi oznake o rabi in ponazarjalne primere.

V japonski literaturi najdemo več predlogov o tem, kaj naj bi vseboval idealni slovar za tuje študente japonsčine (med drugimi Kunihiro 1980; Tamamura 1990, 1995; Nakamichi 1991 idr.). Na osnovi teh predlogov ter lastnih študentskih in pedagoških izkušenj (Hmeljak Sangawa 1999) naj bi slovar japonskega jezika za študente na osnovni in srednji stopnji vseboval naslednje podatke:

Za vsako pismenko v bazi podatkov o pisavi:

- tiskano in pisano obliko pismenke
- število in vrstni red njenih potez
- pomenski ključ
- besede oz. morfemi, ki jih pismenka sama zapisuje
- sestavljene besedne enote oz. sklopi pismenk, v katerih se pismenka uporablja.

Za gesla v bazi podatkov o besedišču:

- pisno obliko besede
- glasovno podobo besede (z naglasom)
- slovnično tipiko: besedno vrsto (z opozorilom v primeru, da se razlikuje od slovenske prevodnice); pri pregibnih besednih vrstah pregibalni vzorec; vezavo
- pomen: definicijo v japonsčini; pri vsakem podpomenu prevod v slovenščino; sopomenke, protipomenke, podpomenke, nadpomenke; običajne kolokacije; besedne zveze
- besednozvrstnost: domača beseda/tujka; nivo spoštljivosti; govorna/pisna raba; moško/žensko izražanje
- primere rabe s slovenskim prevodom.

Pri sopomenkah in drugih podatkih, ki se navezujejo na druga gesla v bazi, naj bi slovar nudil nadbesedilno povezavo na nakazano geslo.

Slika 1. Japonsko slovenski slovar besed

Zgornji okvir za podatke o besedišču bomo upoštevali najprej pri opisu najbolj osnovnih 1000 besed, ki tvorijo

besedišče našega učbenika japonskega jezika za začetnike, postopoma pa še za dele besedišča višjih težavnostnih nivojev znotraj fonda 10.000 gesel, glede na problematičnost posameznega gesla za slovenskega govorca.

3. Faze sestavljanja

Trenutno smo skupaj s študenti, ki so tako vadili vnašanje japonskega teksta v računalnik, vnesli 10.000 gesel za bazo podatkov besed, z oznako besedne vrste in z eno- ali parbesednim prevodom v slovenščino. To prvo gradivo bomo uporabili v spletnem orodju, ki sestavi glosar besed vnešenega japonskega teksta, kar opisuje razdelek 3.1. Druga faza bo dopolnjevanje osnovnih 1000 besednih iztočnic s podatki, ki jih študent potrebuje pri aktivni rabi slovarja. To so besede, ki smo jih uporabili pri sestavljanju učbenika za 1. letnik študija. Tretja faza bo sestava baze podatkov pismenk in njena povezava z bazo podatkov o besedišču, četrta pa postopno dopolnjevanje geselskih člankov za besedišče višje zahtevnostne stopnje.

Slovar je torej šele na stopnji idejne zasnove, ob zaključku druge faze pa ga načrtujemo objaviti na spletni strani Oddelka za azijske in afriške študije na naslovu <http://www.ff.uni-lj.si/AzAfr>.

Ob vsaki fazi načrtujemo zbiranje povratnih informacij od uporabnikov glede ustreznosti ponujenega gradiva.

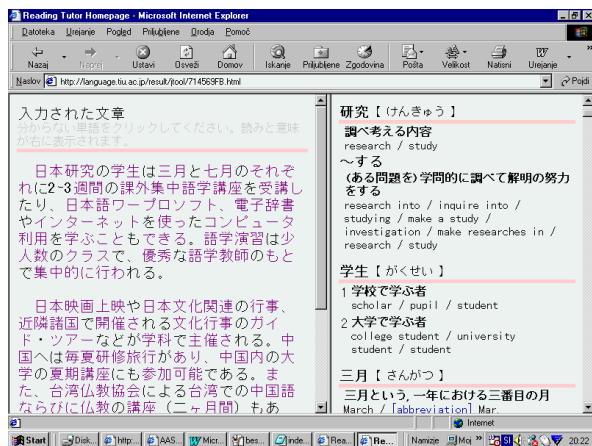
3.1. Glosar za branje elektronskih tekstov

Seznam japonskih besed z enim ali nekaj slovenskih prevodnih ustreznic bi lahko ponudili študentom v rabo v celoti, v obliki elektronskega slovarja s preprosto funkcijo iskanja po njem. Elektronskih japonsko-angleških slovarjev je veliko in so zelo priljubljeni med študenti, tako v obliki programske opreme, ki se uporablja znotraj urejevalnika besedil ali ob njem, kot tudi v obliki žepnih računalnikov s slovarsko bazo podatkov in preprostim vmesnikom. Toda med pedagoško prakso smo ugotovili, da so taki slovarji sicer koristni pri branju, še posebno tekstov v elektronski obliki, pri katerih študentu ni treba iskati neznanih pismenk glede na njihovo obliko in pri tem mukoma šteti poteze, ki jih sestavljajo, pač pa jih lahko preprosto kopira iz teksta, ki ga bere, prilipi v iskalno okence in takoj dobi prevodno ustreznico. So pa obenem nevarno orodje, še posebno pri aktivni rabi tujega jezika, če njihov uporabnik nima zadostnega jezikovnega znanja in se ne zaveda njihovih omejitev: prevodne ustreznice, ki jih slovar ponuja, seveda ne veljajo znotraj vsakega sobesedila. Med študenti velikokrat opažamo strategijo, po kateri sestavijo besedilo v slovenščini, besedo za besedo poiščejo v slovarju in najdene besede s pomočjo osnovnih japonskih slovničnih pravil, ki jih poznajo, sestavijo v japonsko besedilo – slednje pa včasih japonskemu govorniku sploh ni razumljivo.

Zato smo se odločili, da bomo prvo slovarsko gradivo, ki smo ga sestavili, ponudili študentom kot del spletnega orodja "Reading Tutor" (Kawamura 2001a, 2001b), ki pomaga študentom pri branju. Sistem na naslovu <http://language.tiu.ac.jp> trenutno ponuja sestavljanje glosarjev v angleščini in nemščini. Uporabnik vtipka ali prilipi japonsko besedilo v okence in požene program, ta pa opravi morfološko analizo teksta (ta je potrebna za ugotovitev mej med besedami, saj pri pisanju japonsčine

med besedami ni presledkov), sestavi seznam vsebovanih besed, jim doda geselske članke (definicijo v japonščini ali angleščini, oz. angleški ali nemški prevod), jih ponudi v okencu poleg vnešenega besedila in ustvari nadbesedilne povezave od enot v besedilu h geselskim člankom v glosarju ob njem.

Tamamura F. 1995. Gaikokujin no tame no nihongo jisho kouzou. *Gekkan Gengo*, 6.

Slika 3. Primer besedila z glosarjem, kot ga proizvede orodje Reading Tutor

Orodje z angleškim slovarjem smo uporabljali s študenti pri branju spletnih časopisov in drugega čtiva med poukom japonščine. Študenti so zelo pozitivno sprejeli orodje, zato upamo, da bodo z veseljem uporabljali tudi slovensko različico.

4. Bibliografija

- De Schryver, G.-M. in Prinsloo, D., 2000. Dictionary-making process with 'simultaneous feedback' from the target users to the compilers. V U. Heid idr. (ur.), *Proceedings of the 9th Euralex congress 2000*. Universitaet Stuttgart.
- Hmeljak Sangawa, K. 1999. Raziskava o uporabi slovarjev pri študentih japonščine. *Azijske in afriške študije* III (1-2): 174-185.
- Japan Foundation. 2002. *Japanese Language Proficiency Test: Test contents specifications*. Tokyo: Bonjinsha.
- Kawamura Y. 2001a. Development and evaluation of a Japanese reading resource bank using the Internet. *Papers of the 13th international conference on Japanese language teaching*. Universitaet Wien/Aichi University.
- Kawamura Y. 2001b. Nihongo gakushuu shien shisutemu ni okeru jisho tsuuru no yakuwari. <http://language.tiu.ac.jp/dictool.pdf>.
- Kunihiro T. 1980. Yoorei chuusin no kokugo jiten. *Gekkan Gengo*, 5.
- Nakamichi M. 1991. Fukushi no youhou bunrui - Kijun to jitsurei. V *Nihongo kyouiku shidou sankousho 19 Fukushi no imi to youhou*. Tokyo: Kokuritsu kokugo kenkyuujo. 111-186.
- National Language Research Institute. 1984. *A study of the fundamental vocabulary for Japanese language teaching. Research report 78*. Tokyo: Yuuei syuppan.
- Tamamura F. 1990. Jisho. V *Kouza nihongo to nihongo kyouiku 7, Nihongo no goi - imi (ge)*. Tokyo: Meiji shoin.